

Aromânii în colimatorul Departamentului Politici
pentru Relația cu Românii de Pretutindeni:
scrisoare deschisă adresată premierului Dacian Cioloș

Nicolas TRIFON, francez de origine română, român de origine aromână, trăiește și lucrează la Paris. Este doctor în lingvistică. A publicat în franceză mai multe cărți, contribuții la reviste de specialitate și volume colective despre limba de lemn și „totalitarismul realmente existent” în țările comuniste, despre mișcarea libertară, problematica sociolingvistică și actualitatea politică în fosta Basarabie/RSS Moldovenească, despre istoria aromânilor și situația lor în sud-estul european. În toamna acestui an vor apărea la Editura Non Lieu a doua ediție adăugită a cărții *Un Etat en quête de nation, la République de Moldavie*, scrisă împreună cu Matei Cazacu, și intervenția sa la colochiul „Moldavie: repères et perspectives”, în cartea coordonată de Catherine Durandin, Cécile Folschweiller și Irina Gridan.

Despre aromâni, a publicat în românește mai multe cronici și studii în *Dilema veche*, *Observator cultural*, *Europa*, *Sud-Est cultural* etc., reluate împreună cu diverse alte publicații apărute inițial în franceză în volumul *Unde e Aromânia?: intervenții, dezbateri, cronici* (Cartier, 2014), a cărui a doua ediție conține și jurnalul de călătorie în Grecia, Macedonia și Albania de pe blogul pe care îl ține pe *Courrier des Balkans*. Tot la Editura Cartier a apărut traducerea în română, semnată de Adrian Ciubotaru, a cărții sale *Aromânii pretutindeni nicăieri* (2010, 2015).

La Paris, N. Trifon animă „Vivliutikeia Armânească N. C. Batzaria” [Biblioteca Aromână N. C. Batzaria], pe care a fondat-o împreună cu Nicolaki Caracota în 2015.

Nicolas Trifon

**Aromânii în colimatorul
Departamentului Politici pentru
Relația cu Românii de Pretutindeni:
scrisoare deschisă adresată
premierului Dacian Cioloș**

**Presa aromânească
din diasporă în anii '80:
*Fara armânească și Zborlu a nostru***

CARTIER
i s t o r i c

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 022 20 34 91, tel.: 022 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 021 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate online pe www.shop.cartier.md

și în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

Cartier eBooks pot fi procurate pe eBooks, Barnes & Noble și pe www.cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 022 21 42 03.

E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel./fax: 022 24 10 00.

E-mail: librariadinhol@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ

CODEX 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712, București, România

Tel./fax: (021) 210.80.51

E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Taxele poștale sunt suportate de editură. Plata se face prin ramburs, la primirea coletului.

Colecția *Cartier istoric* este coordonată de Virgil Păslariuc

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Em. Galaicu-Păun

Coperta seriei: Vitalie Coroban

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Marina Darii

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Bons Offices

Nicolas Trifon

AROMÂNII ÎN COLIMATORUL DEPARTAMENTULUI POLITICII PENTRU RELAȚIA

CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI: SCRISOARE DESCHISĂ ADRESATĂ

PREMIERULUI DACIAN CIOLOȘ; PRESA AROMÂNEASCĂ DIN DIASPORĂ

ÎN ANII '80: FARA ARMÂNEASCĂ ȘI ZBORLU A NOSTRU

Ediția I, septembrie 2016

© 2016, Editura Cartier pentru prezenta ediție. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Trifon, Nicolas.

Aromânii în colimatorul Departamentului Politicii pentru Relația cu Românii

de Pretutindeni: scrisoare deschisă adresată premierului Dacian Cioloș;

Presă aromânească din diasporă în anii '80: Fara armânească și Zborlu a nostru/

Nicolas Trifon. – Chișinău: Cartier, 2016 (Tipogr. „Bons Offices”). – 92 p. –

(Colecția „Cartier istoric”, ISBN 978-9975-79-902-7).

Referințe bibliogr. în subsol. – 300 ex.

ISBN 978-9975-86-102-1.

94(=135) (497):323.15(497)

T 85

Aromânii în colimatorul Departamentului Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni: scrisoare deschisă adresată premierului Dacian Cioloș

Marti, 5 iulie, am aflat că Dan Stoenescu, ministru delegat pentru Relația cu Românii de Pretutindeni, făcea parte din grupul celor patru miniștri pe care ați decis să-i înlocuiți din cauza „gafelor sau a lipsei lor de implicare”. El „nu a reușit să realizeze o campanie de informare a românilor din străinătate cu privire la votul prin corespondență. Foarte puțini români din Diaspora s-au înscris până acum pentru a vota prin corespondență, procedură obligatorie, care se va încheia la începutul lunii septembrie”, se preciza în comunicatul oficial¹.

Preocupat peste măsură de „românizarea” aromânilor din Balcani, Dan Stoenescu nu a mai avut timp să se ocupe de sutele de mii de români care lucrează în Italia, Spania, Franța sau Anglia, ne-am zis pe moment². Satisfacției inițiale procurate de demiterea acestuia

---

¹ http://adevarul.ro/news/politica/dacian-ciolos-declaratii-presa-ora-1800-premierul-anunta-numele-ministrilor-vor-parasi-guvernul-1_577bc0185ab6550cb-894cd3b/index.html, consultat pe 12.07.2016.

² Programul acestui departament este foarte ambițios, având în vedere că statul român se angajează să acorde asistență nu numai românilor din statele vecine care nu au un statut de minoritate națională (printre care sunt incluși în mod abuziv aromânii din Grecia, Albania, Republica Macedonia și Bulgaria) și românilor din teritoriile care au aparținut în trecut României (din Republica Moldova și, parțial, Ucraina de azi), dar și românilor expatriați ca să-si câștige existența în urma privatizărilor, restructurărilor și șomajului masiv din țară în anii '90.

i-a urmat însă o constatare mai realistă: ministrul se schimbă, ministerul rămâne. Din decembrie 2012 încoace, Dan Stoenescu este al patrulea ministru delegat pentru Relația cu Românii de Pretutindeni demis. Față de cei care l-au precedat – Cristian David, Bogdan Stanoevici și Angel Taler – el nu pare să fi inovat ceva. „Meritul” lui este de a fi prezentat temeinic și de a fi asumat public poziția acestui departament față de aromânii din Balcani în general și din România în particular. Ne referim la textul publicat de el pe 27 iunie pe site-ul oficial al ministerului³, ca urmare a interpelării înaintate de deputatul Costică Canacheu⁴. Acesta din urmă cerea sancționarea ministrului pe motiv că ar fi exercitat presiuni pentru a interzice o întâlnire despre recenta traducere a unei cărți despre aromâni publicate de Gustav Weigand⁵ acum mai bine de un secol, programată pe 14 decembrie 2016 la Universitatea Ovidius din Constanța. Pretextul comunicat rectoratului: caracterul „antinațional și antiromân” al evenimentului.

Motivele expuse pentru a justifica această decizie ilustrează elocvent argumentarul la care se recurge oficial în ultimii ani pentru a contracara inițiativele celor care consideră că identitatea lor lingvistică și culturală nu este reductibilă la aceea a majorității populației din România și care se pronunță, în consecință, pentru adoptarea unor măsuri care să asigure prezervarea ei. Cele mai urgente măsuri fiind introducerea în programa școlară, pentru elevii care doresc, a cursurilor de limbă aromână în orașele și comunele unde se află un număr semnificativ de familii aromâne și alocarea unor plaje orare în spațiul audiovizual public pentru emisiuni în aromână.

---

³ Parlamentul român, Camera Deputaților, Nr. 3022B/10.05.2016 cf. <http://www.cdep.ro/interpel/2016/i3022B.pdf>, consultat pe 7.07.2016.

⁴ MAE, cabinet Ministru delegat pentru Relațiile cu Românii de Pretutindeni, Nr. 1029/27.06.2016, Cf. <http://www.cdep.ro/interpel/2016/r3022B.pdf>, consultat pe 7.07.2016.

⁵ Gustav Weigand, *Armânii: cercetări etnografice, filologice, istorice asupra popoului așa-numiților macedeo-romani sau țințari*. 1 *Țară și oameni*/traducere de Cristian Bandu; ediție îngrijită de Mariana Bara, București, Tracus Arte, 2014.

Un act de cenzură politică

Răspunsul ministrului comportă două părți intitulate „Fondul problemei” și „Aspecte punctuale” pe care le vom comenta în rândurile care urmează.

Înainte de toate însă, o confirmare: ministrul confirmă cu această ocazie un act de cenzură politică, un fapt relativ nou în România post-comunistă care, în sine, este îngrijorător⁶. Felul în care este prezentat acest act nu schimbă mare lucru în ceea ce privește gravitatea lui:

Intervenția corectivă a Departamentului Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni a avut loc pe baza sesizărilor primite de la cadre didactice din Universitatea Ovidius Constanța, alarmați că spațiul universitar constănțean va fi din nou folosit pentru activități pseudoștiințifice și cu o conotație politizantă.

Greu de zis dacă tonul tovarășesc cu accente caragialești adoptat de ministru caută să-l convingă pe cititor sau mai degrabă să-l împiedice să-și pună o întrebare de bun-simț: Cine sunt cadrele didactice și intelectualii care au sesizat departamentul? Absența unui răspuns la această întrebare este cu atât mai tulburătoare cu cât, în interpelarea sa, deputatul Canacheu indica numele celor trei profesori universitari care se înscriaseră să participe la lansarea cărții. Aceștia din urmă ar trebui probabil să se considere mulțumiți că numele lor nu sunt reamintite, sugerează ministrul comentând propria sa decizie:

---

⁶ În februarie 2013, ambasadorul României la Tirana, Viorel Stănilă, a cerut doamnei Elena Tîrziman, directoarea Bibliotecii Naționale a României, să interzică expoziția consacrată cărții aromâne organizată de Societatea Culturală Aromână. Motivele prezentate inițial au fost administrative, caracterul politic reieșind ulterior din diversele declarații făcute de responsabilii Bibliotecii. În cele din urmă, în ciuda presiunilor, expoziția a avut loc. Cf. broșura editată de Societatea Culturală Aromână *Istoricul de până acum al expoziției de carte aromână și al expoziției de artă Ary Murnu și Ion Lucian Murnu* (București, 2013) și <http://www.cotidianul.ro/va-reusi-ambasadorul-romaniei-in-albania-sa-inchida-astazi-o-expozitie-cu-initiativa-privata-208678/>

Așa cum rezultă și din cele prezentate mai sus, nu a fost vorba de un eveniment cu o autentică ținută științifică, ci de un pretext pentru organizarea în spațiul universitar a unui eveniment conotat politic, contrar adevărului științific, privind apartenența istorică a aromânilor la românitate.

De aceea, departe de a încălca autonomia universitară, demersul ministrului delegat a contribuit la apărarea acestei autonomii, a cărei încălcare de către organizatori a fost tolerată de conducerea universității.

Altcum spus, Guvernul este în ultimă analiză garantul adevărului științific care, la rândul său, este stabilit de stat. Mai precis, având în vedere subiectul la care ne referim aici: Guvernul român, reprezentant legal al statului român, este garantul apartenenței aromânilor la românitate. Venind din partea unui membru al guvernului, o asemenea aserțiune nu e surprinzătoare. Mai surprinzătoare este cvasiabsența de reacții critice la o asemenea aserțiune, raționamentul pe care ea se bazează fiind interiorizat de mai multe generații în România. Acesta mi se pare a fi un motiv suficient pentru a examina mai în de aproape discursul ținut de Dan Stoescu.

„Încă de la înființarea
României ca stat modern...”

În prima parte a răspunsului său intitulată „Fondul problemei”, el trece în revistă argumentele care în opinia sa pledează în favoarea „apartenței istorice a aromânilor la românitate”. Aceste argumente comportă anumite aspecte discutabile, altele contestabile, anumite jumătăți de adevăr, precum și neadevăruri pe care vom încerca să le punctăm în comentariile care urmează.

Încă de la înființarea României ca stat modern, poziția oficială a diplomației române a fost că aromânii sunt o ramură istorică a poporului român, vorbind unul din cele patru dialecte ale limbii române: daco-român, aromân, meglenoromân, istroromân. Aceasta este și poziția Academiei Române, confirmată de peste 20 de enciclopedii și dicționare internaționale.

Observații:

Atestat documentar pentru prima dată în 1816, cuvântul România nu este consemnat oficial decât câțiva anii după unirea celor două principate (1859). Vor trebui câteva decenii pentru ca diplomația română să-și însușească clasificările erudite privind dacoromâna, aromâna, meglenoromâna și istroromâna.

Teoria cea mai răspândită pe această temă printre lingviștii români evocă existența mai multor dialecte (sau ipostaze, la Matilda Caragiu) nu ale limbii române, cum scrie Dan Stoenescu, ci ale protoromânei, străromânei sau românei primitive (comune). Această teorie prezintă două inconveniente majore: pe de o parte, limbile vorbite de viitorii români și aromâni au evoluat separat timp de aproximativ un mileniu, locutorii lor nefiind în contact direct, și, pe de altă parte, străromâna nu a fost nicidecum atestată documentar, ea fiind reconstituită de lingviștii români pornind de la cunoștințele de care dispuneau despre dacoromâna, aromâna și istroromâna moderne, latina populară, alte limbi romanice etc.⁷

Academia Română este o instituție națională strâns legată de statul român. Orientările acestuia din urmă, care au variat de-a lungul timpului, s-au repercutat în lucrările întreprinse de Academia Română și în concluziile emise. Pozițiile adoptate de Academie pe teme naționale au variat și ele și, mai ales, nu au fost omologate pe plan internațional. Spre exemplu, când parcurgi diferitele tratate științifice străine care se referă la istoria românilor, rar vei găsi afirmații care să confirme concluziile categorice privind caracterul lor eminent autohton. Cât despre caracterul dialectal (istoric, extrateritorial etc.) al aromânei, se poate constata o anumită convergență printre academicienii români. Nu însă și unanimitate: spre exemplu, pentru academicianul Ion Coteanu, aceste dialecte

---

⁷ *Istoria limbii române. 2/colectivul de elaborare a lucrării: prof. I. Coteanu, Gh. Bolocan, Matilda Caragiu-Marioțeanu, Vl. Drimba...*, București, Academia Republicii Socialiste România, 1969.

trebuiau considerate drept limbi separate⁸. Aceasta este și poziția unor cercetători occidentali care au întreprins cercetări în domeniul romanității orientale, mai ales în ultimii ani. În *Manualul limbilor romanice*, articolul intitulat „Romania subdunăreană”, cei doi autori ai mai multor atlase lingvistice aromâne, Wolfgang Dahmen (Universitatea de la Jena) și Johannes Kramer (Universitatea de la Trier), consideră aromâna ca o limbă aparte⁹.

Enciclopediile străine care abordează, fără să intre în detaliu în general, istoria și civilizația română se mulțumesc să reia pe un ton neutru versiunea propusă de enciclopediile românești.

Unitatea de limbă și de neam a românilor de la nord de Dunăre cu aromânii era cunoscută cronicarilor munteni și moldoveni din secolul al XVII-lea, ca și lui Dimitrie Cantemir.

Primele atestări în modernitate ale acestei unități de neam și de limbă aparțin unor învățați aromâni (Mihail Boiagi, Gheorghe Roja), care i-au cunoscut în Imperiul Habsburgic pe reprezentanții Școlii ardelene. Johannes Thunmann și Christian Seinfeldt constatau aceeași unitate de limbă. Era o epocă în care chestiunea aromânească nu fusese politizată de interesele statelor națiuni.

Observații:

Câteva precizări cronologice și geografice se impun.

Înrudirea pe plan lingvistic între valahii de la nordul Dunării și vlahii din zona Pindului era bine cunoscută de cronicarii bizantini și occidentali mai multe secole înaintea celor din Moldova sau Muntenia.

J. Thunmann traduce la Leipzig în 1774 dicționarul albanez-grec-aromân publicat de moscopolitanul Cavalotti la Veneția, gra-

---

⁸ Cf. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Enciclopedia limbii române*, coordonator Marius Sala, București, 2001, p. 175-176.

⁹ *Manuel des langues romanes/ Andre Klump, Johannes Kramer, Aline Willems*, Eds. – Berlin/Boston: De Gruyter, 2014. –, X-755 p. – (*Manuals of Romance linguistics*; 1)

matica lui Boiagi e publicată la Viena în 1813, istoria lui Roja, originar din Monastir, la Buda în 1808. Aceasta se întâmpla deci în afara teritoriului României actuale.

Ieri ca și azi, nimeni nu pune la îndoială existența unei romanității balcanice.

România a fost primul stat-națiune care a politizat chestiunea aromânească sprijinindu-se pe aromânii ostili campaniilor de grecizare care aveau loc în regiunile administrate de otomani. Intervențiile sale pe această temă au încetat brusc atunci când statele-națiuni pe teritoriul cărora trăiau aromâni și-au împărțit ultimele posesiuni ale Imperiului Otoman.

În acest context istoric apare și problematica pe tema așa-zisei „unității de neam și de limbă”, noțiune de care abuzează ministrul, când se referă mai ales la perioada care precede formarea statului român modern.

Până în anul 1990, România a fost singura țară care a urmărit să protejeze identitatea și drepturile aromânilor în teritoriile unde aceștia sunt autohtoni. O vastă rețea de școli și biserici românești a funcționat în Imperiul Otoman și apoi în statele succesoare.

Observații:

Între 1947 și 1989 nu a existat nicio inițiativă din partea statului român de acest tip. El a fost foarte activ până în 1913, după care s-a mulțumit să întrețină un număr limitat de școli, acolo unde statul respectiv îi permitea, adică în Grecia, unde ele vor fi definitiv închise în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Numărul școlilor românești a fost mai modest, aproximativ o sută în momentele de maximă expansiune, în tot cazul inferior celor grecești, bulgărești sau sârbești de pe teritoriul otoman. Statul român a întreprins multe acțiuni și a cheltuit mulți bani atât pentru obținerea autorizației de a deschide aceste școli în „Macedonia”, deci pe un teritoriu pe care nu căuta să-l administreze, cât și pentru întreținerea lor. Comparativ, eforturile consimțite pentru Basarabia au fost mai mici.

În comparație cu cei care au urmat cursul grecesc, doar o parte, relativ redusă, dintre aromâni, mai ales dintre aceia care proveneau din medii mai nevoiașe, au studiat în școlile românești. Principalii autori care au contribuit ulterior la studiul și popularizarea culturii aromâne au trecut prin aceste școli înainte de a se stabili în România: Pericle Papahagi, Theodor Capidan, Tache Papahagi, George Murnu...

De la *milet ulah* la țara-mamă

În urma demersurilor intense și îndelungate ale diplomației române, la 9/22 mai 1905, sultanul Abdul Hamid al II-lea a emis iradeaua prin care românii din Imperiul Otoman (inclusiv aromâni și meglenoromâni) le-au fost recunoscute drepturile școlare, administrative și religioase egale cu ale celorlalte populații necreștine supuse Înaltei Porți.

Observații:

Iradeaua (decretul) otomană se referea la vlahi (*olah millet*) și îi privea exclusiv pe aromâni și meglenoromâni, românii din nordul Bulgariei și Serbiei nedepinzând de administrația otomană în acea perioadă. Aromânii și meglenoromânii au obținut astfel drepturi similare cu acelea de care se bucurau deja celelalte populații creștine (nu necreștine!) supuse imperiului, precum grecii, care depindeau de Patriarhatul de la Constantinopol, sau bulgarii după exarhatul din 1870.

Prin scrisorile anexe la Tratatul de pace de la București, din 10 august 1913, Bulgaria, Grecia și Serbia se obligau să permită regatului României sprijinirea în plan școlar și bisericesc a identității aromânilor.

Observații:

Tratatul semnat la București nu consemna sub nicio formă existența unei entități aromâne pe teritoriul statelor semnatare. Statutul de *milet* obținut sub Imperiul Otoman devenise caduc odată cu desființarea acestuia. Angajamentul prin schimbul de scrisori nu implica o obligație pentru semnatari. Grecia l-a respectat, Serbia devenită Regatul Serbiei, Croației și Sloveniei, nu. Școlile românești nu erau integrate în sistemul educațional grecesc. Ca și în perioada precedentă, însă într-un ritm accelerat, absolvenții lor aveau ten-

dința de a pleca în România. Țară organizatoare a negocierilor de pace, România câștiga prestigiu pe plan internațional renunțând la „pretențiile” sale asupra aromânilor și căpăta, în detrimentul Bulgariei, teritoriul cunoscut sub numele de Cadrilater, care va fi colonizat începând cu 1925 cu „români din sud”, adică aromâni din Grecia, Serbia, Albania și mai ales Bulgaria.

„Abandonarea” aromânilor la Pacea de la București a fost recurent deplorată în România în anii care au urmat. Pornind de la această dată, România a încetat însă să mai facă presiuni sau să recomande măsuri în favoarea aromânilor din statele balcanice în care aceștia trăiau¹⁰. Această atitudine „de fapt” a devenit una „de drept” după instaurarea comunismului.

Ca grup compact, aromânii din România reprezintă o imigrație recentă, rezultat din voința lor liberă de a veni în Tara-Mamă ca etnici români. Este o manipulare, folosită inclusiv de deputatul Costică Canacheu la tribuna Parlamentului, că aceștia ar fi fost colonizați ca «macedoneni». (...) Colonizarea aromânilor s-a făcut la cererea lor, în calitate de etnici români declarată în scris.

Observații:

Nicio indicație precisă privind spusele deputatului Canacheu nu figurează în răspuns. O singură certitudine, „macedonenii” evocați nu sunt altceva decât „aromânii” sau „românii din sud”, dacă este să reluăm acest neologism politic făurit la mijlocul secolului XIX. „Colonizații” nu reprezentau decât o parte a ansamblului aromân și meglenit din Balcani. La început, Societatea de Cultură Macedo-română de la București a manifestat anumite rezerve față de decizia de a face apel la aromâni pentru colonizarea Cadrilaterului dat fiind că ea putea aduce un prejudiciu aromânilor care rămâneau în

---

¹⁰ „Tratatul de la București poate fi considerat punctul final al unei etape ce a debutat odată cu primele încercări ale autorităților din Vechiul Regat de a încuraja și sprijini mișcarea culturală din Balcani” (Ionuț Nistor, *Problema aromână în raporturile cu statele balcanice (1903-1913)*, Iași, 2009, p. 247).

Balcani, iar în anii care au urmat dezbaterile au fost aprinse privind modalitatea în care s-a desfășurat colonizarea. Faptul de a se „declara în scris” români în condițiile unei acțiuni de anvergură decisă și organizată de reprezentanții statului român în acord cu anumiți notabili aromâni nu însemna că semnatarii hotărâu să renunțe la limba și cultura lor sau să rupă relațiile cu lumea din care proveneau și care continua să trăiască în ținuturile pe care ei le părăseau¹¹.

Începând din anul 1990, pe teritoriul țării noastre a început să se deruleze o campanie etnopolitică de alienare a identității aromânești față de românitate, după modelul aplicat în cazurile moldovenismului (R. Moldova și Ucraina) și vlahismului.

Observații:

Situația aromânilor e diferită de aceea a românilor sau, mai precis, a populațiilor românofone din actuala Republică Moldova și Ucraina, pe de o parte, și estul Serbiei și nord-vestul Bulgariei, pe de altă parte. Avem de a face în primul caz cu teritorii care au făcut

---

¹¹ Cât despre condițiile în care a avut loc colonizarea, iată ce scria Nicolae Iorga în 1929:

„În Dobrogea cea nouă datoria mea de partid național ar fi să sprijin pe macedonenii care reprezintă o parte așa de interesantă a poporului românesc; oameni care au dat în civilizația națională proporțional infinit de mult, oameni care sunt, desigur după cum știți, cu mult mai destoinici decât noi; nu există unul din ei care, pus în orice situație, să nu fie în stare a se descurca, sunt mari creatori de cultură din toată Peninsula Balcanică, și pe oamenii aceștia i-am smuls de la casele lor, i-am transportat pe pământ românesc, din neagricultori i-am făcut agricultori, din oameni de oraș i-am făcut oameni de sate, ne-am bătut joc puțin de speranțele lor.” [*Peninsula Balcanică: revistă lunară politico-literară*, an VII, nr. 1-2, ianuarie – februarie 1929.]

Tot N. Iorga sugerează motivele pentru care statul român a preferat să se angajeze în Turcia otomană mai repede decât pentru românii din Transilvania, care făcea parte atunci din Imperiul Austro-Ungar în felul următor: „Pour retenir, avec le roi, toute une nation qui manifestait des ambitions nouvelles et dangereuses, on croyait pouvoir diriger cette tendance d’agrandissement territorial vers la Macédoine, où Berlin commençait à apercevoir toute une population roumaine.” [*Comment la Roumanie s’est détachée de la Triplice: d’après les documents austro-hongrois et des souvenirs personnels*, Bucarest, 1933, p. 11.]

parte din România interbelică și anterior din principatul Moldova, Bucovina până la 1774, iar Basarabia până la 1812. În al doilea caz este vorba de teritorii situate pe malul drept al Dunării populate parțial de români. Din motive complexe care decurg deseori din politica dusă de administrațiile rusești, sovietice, bulgărești și sârbești, în primul caz, unii își zic români, alții, cei mai numeroși astăzi, moldoveni, în al doilea unii își zic români, alții vlasi, cum sunt numiți de sârbi. Toți sunt vorbitori ai limbii române și, în regulă generală, conștienți de aceasta independent de felul în care se prezintă. Moldovenismul este un curent politic favorabil mai degrabă fostului centru imperial/sovietic rusesc, care încearcă să se opună apropierii populației majoritare de România și de Europa sub pretextul existenței unei limbi și a unei națiuni moldovenești. Pentru partizanii „vlahismului”, populația formată în special de urmașii familiilor venite în Serbia administrată de otomani din Oltenia și Banat acum mai bine de două secole, care nu a beneficiat niciodată de școli românești, vorbește o limbă ușor diferită de română și constituie o minoritate națională aparte, vlahă, al cărei destin este legat de Belgrad, nu de București. Situați mult mai la sud, despărțiți de România de teritoriile sârbofone și bulgarofone, aromânii au avut acces la școlile românești în perioada 1865-1940¹². În primul an, cursurile aveau loc în general în aromână, după care

---

¹² „Oricât le-ar cadé de greu Românilor aceasta, scapare nu exista. [...] La A[români] conlucra toate împrejurările la desnaționalizarea lor, pe care nicio propagandă din partea Românilor nu o mai poate opri. În privința [aceasta] e chiar stricăcioasă această propagandă, căci chiar școalele române fac ca simțământul pentru limba maternă, pe care o are încă talpa poporului, să slăbească. S'a făcut experiența la cei mai mulți, cari cercetaseră școli românești, că își uită limba pe contul celei daco-române. Iar dacă nici limba nu și-o mai cunosc, ce le mai dă dreptul ca să se numiască Aromâni? Însuflețirea națională numai, pe care o câștiga în școale, desigur că nu”, scria Weigand în contribuția sa consacrată „arămânilor” din primul volum al *Enciclopediei române*, apărut la Sibiu în 1898, la p. 229, citat de Doru Neagu în teza sa intitulată „Societatea de Cultură Macedoromână 1879-1948” prezentată sub conducerea prof. doct. Gheorghe Sbărnă (Universitatea Valahia, Târgoviște, 2014), p. 211.

se trecea progresiv la română. Cei care voiau să continue studiile sau să lucreze cu diplomele obținute plecau în general în România, unde mulți dintre ei se instalau definitiv. Apartenența comună la romanitatea balcanică a facilitat, desigur, trecerea de la o limbă la alta în cadrul școlar. Diferențele dintre cele două limbi rămân considerabile. Influența limbii grecești moderne este substanțială în aromână, iar intercomprehensiunea dintre locutorii celor două limbi nu este nicidecum evidentă în ciuda punctelor comune. (*Antologia lirică aromână*, ca și *Antologia de proză aromână*, apărute la Bucurști în 1975 și 1977, sunt bilingve, filmul prezentat recent de Toma Enache este subtitrat etc.) Zona populată de aromâni, situată în nordul Greciei, sudul Albaniei și anumite regiuni din Republica Macedonia și Bulgaria, constituie o arie nu numai geografică, dar și civilizațională distinctă din multe puncte de vedere, mai ales istorice, de masele românofone de la nord de Dunare.

„Campania etnopolitică de alienare a identității aromânești față de românitare”

Una în alta, s-ar putea spune că era mai ușor pentru un copil venit dintr-o familie aromânofonă să urmeze cursusul școlar în română, o limbă înrudită cu limba lui maternă, decât în greacă, albaneză sau bulgară. Dar în familie tot în aromână vorbea, iar în țara în care trăia era nevoit să folosească limba majorității. Concret, toate studiile serioase concordă pe acest punct, școlarizarea în română servea practic mai ales imigrării în România, o țară mult timp apreciată în Balcani pentru avantajele pe care le prezenta. Sosirea în masă a coloniștilor în perioada 1925-1932 a schimbat oarecum datele problemei. Ei s-au integrat destul de repede, ceea ce nu i-a împiedicat să-și păstreze limba și personalitatea, mai ales datorită capitalului de simpatie de care beneficiau, dar și grație faptului că erau concentrați într-o zonă geografică restrânsă. Relațiile dintre ei s-au perpetuat chiar și după cedarea Cadrilaterului și dispersarea lor. La ei s-a conservat mai bine limba decât în celelalte țări balcanice. Pentru ceva mai mult decât jumătate dintre cei care s-au declarat la recensământul din 2002 aromâni (25 053)

și macedoromâni (1 334) aromâna era limba lor maternă. Mulți aromâni vedeau cu ochii lor cum transmiterea limbii numai prin familie și anturajul imediat devenea din ce în ce mai problematică. Același fenomen avea loc și în țările balcanice de unde ei erau originari și cu care erau încă uneori în contact, fenomen agravat în plus de stereotipurile negative alimentate de ideologia națională proprie fiecăreia dintre aceste țări. Absența la școală, la biserică, în media, aromâna era condamnată în lumea modernă. Într-o țară ca Grecia, spre exemplu, se putea vedea cum modernizarea galopantă începând cu anii '70 avea efecte mai devastatoare chiar decât perioadele de asimilare forțată. Nefiind recunoscuți ca o entitate aparte în țările în care trăiesc, cu excepția Republicii Macedonia, ei nu pot beneficia „de drept” nici de suportul școlar necesar, nici de o participare specifică în media naționale. Aceste constatări de bun-simț au jucat un rol motor în ceea ce ministrul deputat numește „campania etnopolitică de alienare a identității aromânești față de românitate” de care sunt acuzate publicațiile din diasporă din anii '80 și asociațiile active pe plan cultural din România. Bineînțeles, o asemenea, „campanie” nu putea avea loc decât în contextul anilor de după '90, marcat de redobândirea libertății de exprimare, de asociere și de circulație în fostele țări comuniste din regiune, combinată cu popularizarea noilor norme și valori promovate de Uniunea Europeană, care au schimbat radical perspectiva. De acum înainte, ideea că o limbă mai puțin răspândită nu trebuie neapărat să dispară sau că o minoritate nu are să se supună în toate situațiile majorității are dreptul să existe și ea, ba chiar să și prospere, devenea tot mai puțin ciudată. De la Constanța la Timișoara trecând pe la Slobozia și București, asistăm în România la o efervescentă culturală fără precedent care mobilizează o parte semnificativă a tinerilor de origine aromână. Apar revendicări pe plan identitar și cultural odinioară greu de conceput, iar istoria recentă este revizitată într-o perspectivă critică. Toate aceste noutăți bulversează viziunea românească depre aromâni, viziune forțată la sfârșitul secolului XIX și conservată cu sfințenie până în acest început de secol XXI în ciuda schimbărilor care au avut loc între timp. Reacțiile nu

vor întârzia să apară și, destul de repede, vor deveni o afacere națională și de stat dacă ne gândim la felul în care sunt tratate aceste noi revendicări de statul român via Departamentul Românilor de peste Hotare, devenit Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni, și asociațiile satelite: Institutul „Eudoxiu Hurmuzachi” pentru Românii de Pretutindeni, Romanian Global News, Societatea de Cultură Macedoromână¹³ etc.

Gustav Weigand, savantul de la Lipsca, care deranjează

Cartea lui Gustav Weigand, obiectul litigiului, prezintă puțin interes în argumentarul ministrului, ea nu este abordată decât în „Aspectele punctuale” ale răspunsului ministrului delegat, în timp ce pledoaria în favoarea „unității de limbă și de neam” corespunde părții intitulate „Fondul problemei” despre care am vorbit mai sus. Tradusă în românește pentru prima dată de Cristian Bandu și prezentată de Mariana Bara, această carte, considerată unanim drept primul studiu consecvent despre aromâni care pornește de la observații făcute la fața locului, a apărut inițial în 1894-1895¹⁴. Cartea în sine nu pare să-l intereseze pe ministrul delegat, ținta lui fiind traducătorul și editoarea intelectuală a acestei ediții care, „potrivit unei exegeze de maximă autoritate..., nu corespunde criteriilor științifice pentru a face obiectul unui eveniment în spațiul universitar”. Contribuția însăși a filologului german este oarecum luată peste picior:

---

¹³ „După 1990, Societatea a fost, firesc, reînființată. S-a transformat într-un club select de intelectuali care se bucură de finanțare și recunoaștere oficială din partea autorităților de la București. Dar a pierdut legătura cu masa aromânească atât din România, cât și din ținuturile aromânești”, scrie Doru Neagu în concluzia tezei sale citată mai sus (p. 211).

¹⁴ Cf. prezentarea cărții semnate de Enache Tușa, coorganizator al evenimentului de la Constanța: <http://www.mala-hierba.com/gustav-weigand-cercetatorul-care-a-descoperit-lumea-armanilor/>, consultat pe 17.07.2016.

Chiar M. Bara își previne cititorii că opera pe care o comentează în studiul său critic trebuie privită drept o operă de tinerețe a autorului și nu una de căpătâi, care se adresează, în primul rând, publicului german, iar nu celui din România.

Deduțiile „operă de tinerețe”, deci „nu de căpătâi”, precum și „destinat publicului german”, deci „nu celui român”, aparțin ministrului delegat, al cărui verdict este radical:

Concluzia care se impune este că atât traducătorul, cât și îngrijitorul acestui volum au mistificat traducerea numelui aromânilor... compromițând definitiv întreaga versiune românească a acestei opere.

Decizia de a traduce în românește *Aromunen* prin „armâni” în loc de „aromâni” poate fi discutată. Mai apropiată de endonimul folosit de aromâni, prima formă a fost folosită în română doar episodic pe vremuri, și repusă în circulație recent în circuite limitate, în timp ce forma „aromâni” este împământenită de multă vreme și folosită curent în scrierile de specialitate. Mariana Bara explică însă clar motivele care pot justifica o asemenea alegere, o alegere care constituie și un pariu, având în vedere că termenul „aromâni” constituie o sursă de confuzie în anumite situații, și că introducerea termenului „armâni” în limba română ar putea marca o recunoaștere a personalității specifice a aromânilor. În limba germană, românii sunt numiți „Rumänen”, ori, Weigand, care a introdus termenul „aromân” în circuitul științific internațional, nu i-a numit pe aromâni „Arumänen”, ci „Aromunen”, pornind de la numele pe care și-l dau ei. Când a fost introdus în România, cuvântul „armân” a fost modificat după „român” în „aromân”. „Folosirea denumirii «aromâni» și nu «armâni» s-a datorat în bună parte, alături de neinformare, tezelor ideologiei naționale românești în problematica armânească”, scrie Mariana Bara¹⁵. Ea reamintește, pe bună dreptate, că până

---

¹⁵ Gustav Weigand, *op. cit.*, p. 335. M. Bara se referă aici la un pasaj din propria sa carte, *Limba armânească: vocabular și stil* (București, Editura Cartea Universi-

și Ioan Nenițescu, în jurnalul său de călătorie, folosește sistematic forma „armân”, chiar dacă cartea sa, una dintre primele și cele mai importante surse de informații despre aromâni apărută în același an ca și *Die Aromunen* a lui Weigand, este intitulată *De la românii din Turcia europeană: studiu etnic și statistic asupra armânilor*.

Independent de reținerile pe care poți să le ai față de alegerea operată de M. Bara, este nu numai nedrept, dar și absurd să tragi o concluzie categorică cum face ministrul delegat. Aceasta cu atât mai mult cu cât niciunul dintre cele trei argumente expuse nu este acceptabil.

Primul este de-a dreptul ridicol:

Weigand nu scrie nicăieri că termenul Aromunen, creat de el, înseamnă doar armâni. Dimpotrivă, el precizase că germanul Aromunen este un termen general prin care el îi cuprinde pe toți care își spun Armâni, Arămâni, Arămeni.

---

tară, 2007, p. 13), care prelungește teza sa de doctorat *Lexicul latin moștenit în aromână – din perspectivă romanică*.

Retrospectiv, explicația bazată pe un factor ideologic este, desigur, coerentă, prea coerentă însă pentru a fi pe deplin satisfăcătoare. Mulțumindu-te cu o asemenea explicație, riști să pierzi din vedere complexitatea realității istorice la care ea se referă. În contextul care ne interesează aici, pentru mulți, asocierea aromânilor cu românii constituia mai ales o garanție a susținerii pe care cei de-ai doilea, mai numeroși și dotați cu un stat, o acordau primilor, minoritari în țările în care trăiau și uneori victime ale grecizării sau slavizării abuzive. România fiind practic mult timp singurul stat care le acorda un sprijin, intelectualii aromâni instalați în această țară foloseau la rândul lor forma „macedoromâni” (și chiar, mai rar, „români” ori „români din sud”) în cărțile și studiile lor apărute în limba română. Nici autorilor români, oricât de conștienți ar fi fost și ei de diferențele între aromâni și români, nu le era ușor să pună la îndoială „românitatea” aromânilor. Ar fi fost o dovadă de desolidarizare cu românii, ale căror interese erau (sau mai bine zis trebuiau să fie) apărate de statul român. Încă ceva: principala trăsătură distinctivă a aromânilor în Balcani decurgând din faptul că vorbesc o limba romanică, asocierea lor pe plan internațional cu românii a fost, cel puțin până acum, oarecum inevitabilă. Pe de altă parte, adoptarea în franceză sau engleză a formei „aroumains” sau „aromanians” după modelul „roumains” sau „aromanians” se explică și prin absența în aceste limbi a sunetelor „ă” și „â”. Nici în germană nu există aceste sunete, de unde diferența care subzistă între termenul propus de Weigand, „Aromunen”, și endonimul „armânji”.